

TÜBİTAK-1001

Proje Başlığı : İslâm Yazmalarında Kullanılan Kâğıtların Tanımlanması ve Kâğıt Veri tabanı Oluşturulması

Proje Özeti

Türkiye'deki tüm yazma eserlerin korunması, araştırılması, tıpkıbasımlar ve çeviriler ile araştırmacıların hizmetine sunulması görevi 2010 yılı sonunda kurulan Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na verilmiştir. Başkanlığımıza bağlı 22 yazma eser kütüphanesinde yaklaşık 172.000 cilt yazma eser korunmaktadır. Cildi ve metin kısmı ile bir bütün olarak değerlendirilen yazma eserler milletlerin kimlik belgeleri olmaları yanında, üretildikleri dönemlerin sanatsal, estetik, siyasal, eğitim, politika ve teknoloji anlayışını taşır. Ancak, bugüne kadar hak ettiği ilgiden mahrum olan yazma eserlerin teknik özelliklerine dair yapılan çalışmaların da son derece yetersiz kaldığı, konu ile ilgili bilim adamlarınca açıkça kabul edilmektedir (Karabacek 1887, Hunter 1957, Déroche 2005, Bloom 2003). Ülkemiz kütüphane, müze ve çeşitli koleksiyonlarında bulunan yaklaşık 300 bin cilt yazma eserin cilt, kâğıt, yazı, resim gibi bileşenleri geniş tabanlı olarak araştırılmamış, teknik olarak tanımlamaları yapılamamıştır. Bu projenin amacı, yazma eserlerin gövdesini oluşturan kâğıtların isimleri ve özellikleri konusundaki bilinmezliği ortadan kaldırmak olacaktır. Literatürde sözü edilen Haşebi, Semerkandi, Dımeşki, Devletabadi, Hatayi, Hariri, gibi kâğıt isimleri ile bu isimde kâğıtlarla üretildiği belirtilen eserler ile eşleştirilerek, kâğıdı niteleyen tüm özelliklerinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Yazma eserlerle uğraşan tüm dünyadan araştırmacıların beklediği ve ihtiyaç duyduğu bu tanımlamanın bugüne kadar yapılamamasının sebebi, kâğıt isimlerini tanımlayacak bir kaynak eserin bulunamayışındır. Yazma eserlerin kâğıt özellikleri çeşitli alanlarda araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde tarif edilmiş ancak hiçbirinde kâğıdın ismi (türü, cinsi) ifade edilememiştir. Bu projeyi hayata geçirmeye olanak tanıyan eser Fezullah Efendi Vakfiesidir. Geçtiğimiz yıl Aralık ayında Başkanlığımıza bağlı Millet Yazma Eser Kütüphanesi'ne, Kütüphanenin önemli bir koleksiyonunu oluşturan Şeyhülislam Fezullah Efendi'nin Vakfiesi bağışlanmıştır. FE 2280 demirbaş numarası ile kaydedilen Osmanlıca Vakfiye, 13 Zilhicce 1113 (11 Mayıs 1702) tarihli ve 278 yapraklıdır. Eserde, Kütüphane'ye bağışlanan 2303 cilt yazma eserin konusu, başlıkları, cildi, hattı, mürekkep özellikleri ve en önemlisi kullanılan kâğıtların isimleri açıkça anlatılmıştır. Söz konusu bilgiler ışığında yukarıda sayılan kâğıt isimlerini, kâğıtların nitelikleri ile eşleştirmek mümkün olacaktır. Vakfiyeye göre demirbaş numaraları belirlenen yazmalardan örnek olarak küçük bir grup incelenmiş, kâğıt ismi olarak verilen Semerkandî, Abadî, Haşebî, Bosnevî kâğıtların fiziksel özellikleri ile lif ve doku özellikleri tespit edilmiştir. Buna göre 1618 tarihli bir yazmanın Bosnevî kâğıdının filigranlı olduğu, istinsah tarihi 1386 (760 H.) olan Sultaniye'de yazılan bir eserin Semerkandî kâğıdı ile 1466 tarihli bir yazma eserin Abadî kâğıdının doku, süzgeç ve yüzey özellikleri ile aynı kâğıt türünün yüzyıl içindeki değişimini tespit etmek mümkün olmuştur. Araştırmanın ilk aşamasında, vakfiyede kayıtlı 2303 yazma eser hakkında verilen bilgiler günümüz Türkçesine çevrilecek, her bir eserin künyesi çıkarılarak tarihi ve istinsah yeri gibi özellikleri belirlenecek, tespit edilen kâğıt isimlerine göre eserler gruplandırılacaktır. Eş zamanlı yürüyecek saha çalışmasında, gruplar halinde Kütüphane'de görevlendirilecek personel, hazırladığımız tanımlama formu üzerine eserlerin kâğıtlarının fiziksel özelliklerini işleyecektir. Bu inceleme sırasında farklı görüntüleme teknikleri ile kâğıtların ayırt edici özellikleri kayıt altına alınacaktır. Normal ışık ve alttan ışık yöntemi ile kâğıdın fiziksel özellikleri ortaya konulacaktır. Renk koordinatlarının belirlenmesi, pH ölçümleri ve spot testler Kütüphanede gerçekleştirilirken, kâğıtlardan alınan örnekler laboratuvarımızda getirilerek lif formasyonu polarize mikroskop ile, ahırın yapısı ise yüzey kaplamasında kullanılmış protein bazlı malzemelerin tetkik edilmesi için kullanılan ELISA yöntemi ile tespit edilecektir. Son olarak sayısal ortama aktarılan veriler, hizmet alımı yöntemi ile hazırlanacak bir veri tabanına aktararak kullanıma açılacaktır. Veri tabanında tespit edilen kâğıt türlerine göre bir sınıflandırma yapılarak, her kâğıt türünde eserin istinsah tarihine göre eskiden yeniye doğru bir gruplama yapılacaktır. Böylece kâğıt türünün yüzyıllar içindeki değişimi de tespit edilerek, kâğıt türlerinin üretim teknolojisine dair gelişmeler de kaydedilecektir. Bu proje, İslam yazmaları ile uğraşan bilim adamları ve ilgililer için uzun zamandır beklenen ve eksikliği hissedilen önemli bir açığı kapatacak özgün bir araştırmadır.